

УДК 37.014.3

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.33>

Муляр Н. М.

БЕЗПЕЧНЕ ТА ЗДОРОВЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті окреслено проблеми сучасності щодо стану фізичного, психоемоційного та соціального здоров'я молодого покоління. З'ясовано причини погіршення здоров'я дітей молодшого шкільного віку: неконтрольоване дорослими користування Інтернет-ресурсами, малоактивний спосіб життя, низька культура харчування, відсутність режиму дня, системного підходу щодо формування здорового способу життя тощо.

Висвітлено положення Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в новій українській школі, що ґрунтується на таких принципах: пріоритетність прав і свобод дитини; навчання та виховання дітей без дискримінації; відповідальна взаємодія усіх учасників освітнього процесу, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань; стимулювання в особистості відповідального ставлення до власного здоров'я та ведення здорового способу життя повсякденно. Визначено особливості організації безпечного та здорового освітнього середовища в Новій українській школі.

Розкрито п'ять етапів організації безпечного та здорового освітнього середовища: аналіз інфраструктури, моніторинг фізичного, психічного та соціального здоров'я учнів, раціональна організація навчального процесу, зміцнення психоемоційного стану учнів із застосуванням здоров'язбережувальних технологій (ритмічні вправи, ігрова діяльність та фізкультхвилинки на уроках). Встановлено, що є потреба виробити нові підходи до адаптації, навчання, виховання та соціалізації учнів початкової школи в освітньому середовищі. Пріоритетним стає питання формування здорової особистості, здатної до повсякденної, продуктивної соціальної діяльності.

Обґрунтовано актуальність просвітницької роботи серед батьків щодо підвищення їхньої педагогічної та валеологічної культури. Запропоновано систему організації тісної співпраці школи та сім'ї. Наведено актуальні питання для обговорення.

Ключові слова: здоров'я, освітнє середовище, безпечне середовище, здорове середовище, Нова українська школа, здоров'язбережувальна компетентність.

Нині дедалі більше в громадськості викликають занепокоєння стан фізичного, психоемоційного та соціального здоров'я молодого покоління, фізичне та психологічне насилля серед дітей, неконтрольоване користування Інтернет-ресурсами, малоактивний спосіб життя, низька культура харчування та відсутність системного підходу щодо формування здорового способу життя. Тому пріоритетним завданням Нової української школи нині є організація безпечного та здорового освітнього середовища, що сприятиме зміцненню складників здоров'я школярів, формуванню мотиваційної сфери щодо здорового способу життя. Атмосфера безпечного та здорового освітнього середовища має створюватися на засадах демократії, довіри, любові та толерантного ставлення усіх учасників навчального процесу.

У Конституції України найвищою соціальною цінністю визначено людину, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Важливим напрямом державної політики в галузі охорони здоров'я є забезпечення умов, що сприятимуть покращенню термінів природної тривалості людського життя, підвищенню якості фізичного, психічного, соціального здоров'я та ефективної репродукції здоров'я нації. Свідченням цього є законодавча база України, а саме закони «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом», «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», «Про Національну доктрину розвитку освіти» тощо.

Проблеми збереження, охорони та зміцнення здоров'я людини дедалі частіше стають предметом вивчення багатьох науковців у сфері медицини, філософії, соціології, педагогіки, психології тощо. Зокрема, дослідженням здоров'язберігаючого виховання присвячені праці В. Лозинського, В. Брехман, В. Оржеховської та ін. Освітні принципи, що сприяють організації оздоровчого виховання здобувачів освіти, висвітлені у працях М. Гриньової, С. Кириленка, Б. Шияна, О. Шиян та ін. Особливостям застосування здоров'язберігаючих технологій у навчальному процесі присвячені праці Ю. Науменко, А. Антонової, В. Лозинського та ін. Формування здоров'язбережувальної компетентності відображено у працях Л. Фенчака, Л. Антонової, Л. Анохіної, В. Сергієнко, О. Савченко, Л. Мітіної та ін.

Мета статті – висвітлити особливості організації безпечного та здорового освітнього середовища у Новій українській школі.

Важливим показником здорової нації, без сумніву, є стан здоров'я молодого покоління, що характеризує високий рівень соціально-економічного, морального, духовного та культурного розвитку суспільства. Не тільки боротьба з хворобою, але й зміцнення та збереження здоров'я людини залишаються визначальним завданням для Всесвітньої організації охорони здоров'я. Вирішення цього завдання можливе через розвиток здоров'язбережувальної культури серед населення, формування мотиваційної складової частини здорового способу життя.

Згідно з Національною стратегією розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у Новій українській школі, ухваленою Указом президента України В. Зеленського 25 травня 2020 року, необхідно

створити освітнє середовище Нової української школи, яке б забезпечило реалізацію права дитини на освіту, охорону здоров'я, надання якісних освітніх, медичних послуг. Безпечне та здорове освітнє середовище сприятиме формуванню емоційного, фізичного, соціального та інтелектуального потенціалу особистості молодшого школяра. «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» [4] ґрунтується на таких принципах: пріоритетність прав і свобод дитини; навчання та виховання дітей без дискримінації; відповідальна взаємодія усіх учасників освітнього процесу, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань; стимулювання в особистості відповідального ставлення до власного здоров'я та ведення здорового способу життя повсякденно.

Відповідно до Національної стратегії, учні мають оволодіти основами «створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності; захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки існуючих ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні; формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності; поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності; раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування» [4].

Отже, шкільна спільнота має пам'ятати, що освітнє середовище учнів молодшого шкільного віку має бути безпечним місцем їх перебування і вона несе відповідальність за його організацію. Навчально-виховний процес треба організувати відповідно до потреб дитини в соціокультурному контексті, а саме: «розвитку таких якостей, як працьовитість, ініціативність, автономність, довіра, вміння вчитися, участь у виробленні спільних правил, розвиток і підтримка дружніх стосунків, співпраця, повага до однолітків і вчителів, відповідальність та успішність» [5, с. 52].

Щоб вдало здійснити організацію безпечного та здорового освітнього середовища у класі, вчителю необхідно скористатися порадами вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема Ж. Піаже, Л. Виготського, Е. Еріксона та ін., які змістовно розкривають теорію розвитку дитини. Важливо, щоб вчитель розумів, що клас має стати для кожного учня середовищем розвитку позитивної самооцінки, творчості, досліджень, мотивації до здорового способу життя. Адже саме таке освітнє середовище сприяє захисту прав дитини, удосконаленню навичок, розвитку умінь та позитивного ставлення до оточуючих їй людей. «Пам'ятаймо, шановні колеги, що без нашої повсякденної й умілої турботи про здоров'я школяра не може й бути мови ні про гармонію фізичного і духовного, ні про гармонію думки, почуттів, світогляду, моральних переконань, естетичних смаків і поглядів», – писав В. Сухомлинський [7, с. 93]. Цілком слушно, з цього приводу, зазначає О. А. Захаренко: «У школі учню має бути так, як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі він пізнає, відкриває свою сутність в цьому мінливому світі. В школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть змогу розкрити себе, свою творчу обдарованість» [2, с. 17]. Ю. Д. Бойчук наголошує на тому, що умови навчально-виховного процесу справляють важливий вплив на формування здоров'я особистості. Адже школа є наступним етапом соціалізації дитини, і серед важливих факторів, що, без сумніву, впливають на стан її здоров'я, шкільне середовище становить 30 %.

Поняття «середовище» розглядаємо як сукупність факторів, чинників, елементів, які у співвідношенні становлять «простір і умови життя людини» [6, с. 14]. Воно об'єднує побутові, соціальні умови навколо дитини, а також людей, що пов'язані цими ж умовами. Т. Бережна стверджує, що соціальне середовище для дитини – це «не тільки її довкілля, але й характер виховання, інтереси, установки людей, серед яких вона живе, що у своїй сукупності створюють своєрідний мікроклімат сім'ї».

Проаналізувавши досвід роботи мережі шкіл у сприянні здоров'я в Європі, можна визначити особливості організації безпечного та здорового освітнього середовища в Новій українській школі: організація навчально-виховного процесу з урахуванням тривалості уроку і перерви; забезпечення зі сторони вчителя, в першу чергу, позитивного мікроклімату в класі; повсякденна підтримка санітарно-гігієнічних умов; забезпечення здорового харчування та медичного супроводу; організація позаурочної роботи з метою формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Організацію безпечного та здорового освітнього середовища варто проводити в кілька етапів. На першому етапі варто проаналізувати інфраструктуру школи, вивчити її навчальне, навчально-методичне та кадрове забезпечення. На другому етапі варто провести моніторинг фізичного, психічного та соціального здоров'я учнів. Третій етап передбачає, з огляду на попередні етапи, раціональну організацію навчального процесу, а саме: визначення норм навчального навантаження, профілактика виснаження дітей, регулювання рухової активності відповідно до вікових особливостей, різноманітність форм, методів і видів навчальної діяльності. На четвертому етапі спряємо зміцненню психоемоційного стану учнів із застосуванням здоров'язбережувальних технологій (ритмічні вправи, ігрова діяльність та фізкультхвилинки на уроках). На п'ятому етапі варто покращити матеріально-технічну базу школи, санітарно-гігієнічні умови, здійснити перевірку дотримання норм пожежної безпеки, удосконалення системи медичного обслуговування суб'єктів освітнього процесу.

Зміни, які ми нині спостерігаємо в різних сферах життєдіяльності нашого суспільства, потребують вироблення нових підходів щодо адаптації, навчання, виховання та соціалізації молодшого школяра в освітньому середовищі. Пріоритетним стає питання формування здорової особистості, здатної до повсякденної, продуктивної соціальної діяльності. Здоров'я дітей, без сумніву, залежить від системи знань про здоров'я та осно-

вних чинників, що сприяють його збереженню, здорового харчування, гігієни, рухової активності, вміння спілкуватися з однолітками, рівня сформованості життєвих навичок, що є основою здоров'язбережувальної компетентності.

Згідно з аналізом наукової літератури, авторка дійшла висновку, що питання формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи залишається актуальним. Здоров'язбережувальна компетентність забезпечує виховання в учнів початкової школи таких особистісних якостей, що сприяють збереженню та зміцненню його здоров'я, посиленню мотивації до здорового способу життя, формуванню уявлень про здоров'я особистості як цілісну систему. Вона посідає вагомe місце у формуванні ключових компетентностей молодшого школяра, об'єднує важливі компоненти, що забезпечують збереження та зміцненню здоров'я людини. До таких компонентів варто зарахувати: когнітивний (система знань, умінь та навичок щодо збереження здоров'я); навчально-пізнавальний (уміння, які допомагають організувати навчальний процес із правильним розподілом навантаження та сил учня протягом усього уроку); діяльнісний (уміння, що слугують здійсненню здоров'язбережувальної діяльності, виявляти чинники, що здійснюють негативний вплив на здоров'я), соціальний (усвідомлення важливості і корисності власного здоров'я задля активної громадянської позиції на благо суспільства); загальнокультурний (процес формування культури способу життя, спілкування, харчування, усвідомлення цінностей етнічної культури щодо збереження та зміцнення здоров'я); комунікативний (процес оволодіння основами толерантного, безконфліктного та конструктивного спілкування, яке сприяє збереженню психологічного здоров'я особистості); ціннісно-смысловий (формування ціннісної орієнтації та мотивації на здоровий спосіб життя, довголіття) [3, с. 118].

Нині перед вчителями та батьками постають спільні завдання щодо збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління. Реалізація цих завдань здійснюється через активну співпрацю школи та сім'ї. У національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі зазначено, що «батьки учнів як учасники освітнього процесу, що зацікавлені в існуванні максимально безпечного освітнього середовища, здатного забезпечити належні і безпечні умови навчання, виховання, розвитку дітей, для досягнення цих цілей мають долучатися та активно сприяти формуванню в дітей гігієнічних навичок та засад здорового і безпечного способу життя» [4].

Отже, педагогічній спільноті варто проводити просвітницьку роботу серед батьків щодо підвищення їхньої педагогічної та валеологічної культури, розробити систему організації сімейного виховання, яка б передбачала тісну співпрацю школи та батьків. Ефективність такого виду співпраці автор вбачає у створенні у школі кабінету «Родинний лекторій», який би слугував осередком зустрічей родин із вчителями, психологами, медичним працівником, представниками соціальних служб та органів правопорядку для обговорення актуальних проблем виховання дітей: «Здорова нація – багата країна», «Подоласмо булінг спільно», «Соціальні чинники здоров'я», «Хвороби сучасного світу... і як з ними боротися», «Поборемо наші шкідливі звички», «Турбота про власне здоров'я – це турбота про здоров'я інших», «Правопорухнення серед дітей», «Правова відповідальність батьків за виховання дітей» тощо. У процесі активної співпраці школи та сім'ї з метою підвищення обізнаності батьків у справі оздоровлювального виховання дітей доцільно організувати такі види робіт, як тренінги, спортивні змагання, виставки сімейної творчості, спільні екскурсії, перегляд фільмів та відеороликів на тематику збереження та зміцнення здоров'я, конкурси тощо.

Висновки. Здоров'я людини, зрештою, залежить від безперервної взаємодії навчання та виховання, а отже, актуальною залишається проблема формування здоров'язбережувальної парадигми в науково-педагогічній діяльності. Надзвичайно актуальним нині залишається питання щодо створення здоров'язбережувального навчального середовища, оновлення форм, технологій, методів та засобів навчально-виховного процесу, які забезпечать формування здоров'язбережувальної компетентності молодшого школяра НУШ.

Використана література:

1. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. 392 с.
2. Захаренко О. А. Слово до нащадків. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 215 с.
3. Лук'янченко М. І. Педагогіка здоров'я : теорія і практика : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 348 с.
4. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> (дата звернення: 15.11.2020).
5. Нова українська школа : поради для вчителя / за ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.
6. Сироватко О. С. Підходи до формування здоров'язберігаючого середовища в закладі освіти. *Директор школи*. 2009. № 38 (566). С. 19–25.
7. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 1. 206 с.

References:

1. Harkusha S. V. (2014). Formuvannya hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannya do vykorystannia zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii: teoretyko-metodychnyi aspekt : [monohrafiia] [Formation of readiness of future specialists of physical education to the use of health-care technologies: theoretical and methodical aspect: [monograph]]. Chernihiv: Vydavets Lozovyi V. M. 392 s. [in Ukrainian].

- Zakharenko O. A. (2006). Slovo do nashchadkiv [A word to the posterity]. Kyiv. 215 s. [in Ukrainian].
- Lukianchenko M. I. (2012). Pedagogika zdorovia : teoriia i praktyka: monohrafiia [Health pedagogy: theory and practice: a monograph]. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychi viddil Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. 348 s. [in Ukrainian].
- Natsionalna stratehiia rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u novii ukrainskii shkoli vid 25 travnia № 195/2020 roku [National strategy of building a safe and healthy educational environment in new Ukrainian school № 195 (2020, May 25)]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> [in Ukrainian].
- Bibik N. M. (2017). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: an adviser for teachers]. N. M. Bibik (Ed.). K.: TOV «Vydavnychi dim «Pleiady». 206 s. [in Ukrainian].
- Syrovatko O. S. (2009). Pidkhody do formuvannia zdoroviazberihaiuchoho seredovyscha v zakladi osvity [Approaches to the formation a health-care environment in the educational establishment]. Dyrektor shkoly. № 38 (566). [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi V. O. (1977). Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoj osobystosti [Problems of education of a thoroughly developed personality]. (Vol. 1). Kyiv: Rad. Shkola. 206 s. [in Ukrainian].

Mulyar N. M. Safe and healthy educational environment of new Ukrainian school

The article outlines the modern problems of the state of physical, psycho-emotional and social health of young generation. It is found out the reasons for the worsening of the health of primary schoolchildren. They are: the use of Internet resources by children without any control of adults, inactive lifestyle, malnutrition, lack of daily routine, lack of systematic approach to the formation of a healthy lifestyle, etc.

The principles of the National Strategy of Building a Safe and Healthy Educational Environment in New Ukrainian School are elucidated. It is based on the following principles: priority of the rights and freedoms of the child; education and upbringing of children without discrimination; responsible interaction of all participants of the educational process, local governments, public associations; encouragement of the personality's responsible attitude to his/her own health and leading a healthy lifestyle on a daily basis. The peculiarities of the organization of safe and healthy educational environment in New Ukrainian school are determined.

The article reveals five stages of the organization of a safe and healthy educational environment. They are: the analysis of infrastructure, monitoring of physical, mental and social health of students, rational organization of the educational process, strengthening the psycho-emotional state of students with the use of health-care technologies (rhythmic exercises, playing activities and short sports breaks at the lessons). It is determined that there is a need to develop new approaches to adaptation, education and socialization of primary schoolchildren in the educational environment. The problem of the formation of a healthy personality capable of daily, productive social activities becomes a major one.

The topicality of educational work among parents to improve their pedagogical and valeological culture is substantiated. The system of the organization of close interaction between school and family is offered. Some vital questions for discussion are given: «A healthy nation is a rich country», «Let's overcome bullying together», «Social factors of health», «Diseases of the modern world... and how to deal with them», «Let's overcome our bad habits», «Taking care of our own health is taking care of the health of others», «Offenses among children», «Legal responsibility of parents for the upbringing of children», etc.

Key words: health, educational environment, safe environment, healthy environment, New Ukrainian school, health-care competence.